

zen ki, mintha tanulnék...”), rossz tükrörfordítás („nehéz irodalom” komoly irodalom helyett) és üléssyvelvi kimódolt választékoság, amely közvetlenül a már említett pongyolaság után következve mutat példát a nyelvi egyenlenségre („Mivel nem volt pénzem a vásárláshoz — hoz-e? — a városi könyvtár pionírosztálya pedig nem rendelkezik ilyenfajta irodalmi alkotásokkal, kénytelen voltam máshonnan kölcsönözni az olvasnivalót.”)

De mindez már nemcsak írói, hanem szerkesztői mulasztás is. Kár, mert ezáltal Krekovic's kedves kis könyve lényegesen veszít értékéből.

GEROLD László

EGY JELLEGZETES EMLÉKEZŐ PRÓZARÓL

Miroslav Josić-Višnjić: *TBC*. Beograd, Nezavisna izdanja, 1983

Miroslav Josić-Višnjić első kötetéről, a *Lepa Jelenáról* szólva megállapítottuk már, hogy írója született őstehetség. Az a fajta elbeszélő, akinek csak az első mondatot kell leírnia, hogy a többi már magától sorakozzék mellé. Nem egy lekerített történetben, hanem valami olyan se vége, se hossza prózában, amely műfajilag meghatározhatatlan. Az olvasónak különben ez is meglepetés, mint amilyen annak idején Proust lehetett a maga végtelen monológjaival, melyekben azonban az egész francia fin de siècle benne volt. Az úri osztály alkonya, mely fölött már ott volt megannyi jelével, durván és erőszakosan az új világ, úgyhogy valakinek el kellett siratnia a régit. És ennek a szívfájdító feladatnak Proustnál szebben és őszintébben senki sem tudott megfelelni.

Marcel Proust dekadens alakja nem véletlenül jelenik meg a messzeségekben Josić-Višnjić könyveit olvasva. Mert ezé is emlékező próza, azzal a párhuzammal, amely a jelent is minduntalan megszólaltatja, mintegy onnan véve megfelelő távlatot a múlthoz, amely tér és idő fellazult kategóriái között árad. Ugyancsak egy eltűnő világot siratva és ünnepele, dicsérve és átkozva, lírai ellágyulásokat fékezhetetlen indulattal kordában tartva, időben kissé előresietve és visszatérve újra. Egy falusi paraszt Proust, aki minden mondatában össze tudja hangolni szülőfaluját, Stapt a nagyvilággal. Korban is. Mária Teréziától Mary Claude-ig. „Azon túl és rajta keresztül”, ahogy maga mondja. Stapttól Párizsig, Belgrádig, Budapestig és Varsóig aránylag rövid az út az író tudatában, s az arányok visszajukra fordulnak: Párizs összezsugorodik, mert Stapt fölébe nőtt. Az emlékezés onnan indul ki, és oda tér vissza. Mindent felidézve, amit az író tud róla. Deda Rajkótól kezdve Bojtár kutyáig sorakoznak fel a falu élőlényei, emberek és állatok, mintha valamilyen népvándorlás tükröződne vissza. De céltalanul és értelmetlenül, mint maga az élet.

Mindez természetesen nem mehet végbe oly finoman és átszemléelve,

mint Proust világfias előadásában, amikor az író figyelmét a megélt korra összpontosítja, s a memória elkalandozását is elkerüli. Ez a stapari elbeszélő — hogy érzékletesebben aposztrófáljam — tele van kitérőkkel, mint aki minduntalan elveszti a mese fonálát, amelyet aztán újra felvesz, és mindez mégis szoros egységbe olvad nála. A világ kaotikusságának törvényei szerint. Egyszerűbben szólva: azt írja, ami éppen eszébe jut. Lát-szólag a tudat alól hozva fel mondanivalóját, pedig az igazság az, hogy az írás nagyon is tudatos művészeivel van dolgunk. Mert úri ideálok is rendre megjelennek az eszmélés recsehártyáján Tolsztojtól, Crnjanskin át, James Joyce-ig meg Rabelais-ig, amiből ugye kiderül, hogy korántsem valami parasztszenivel van dolgunk. Az író nagyon is rafináltan kezeli anyagát. Szójátékait, nyelvi abrakadabráját tudatosan beleépítve a mesebe. Magyar szavak, francia szavak, német szavak jelennek meg a szövegben váratlanul, de zökkenőmentesen mégis. Meg városképek és helyrajzi jelzések végtelen sora. A „magyar falu” — így nevezi a szomszédos Doroszlót —, a Montmartre, a budai várhegy, a tekiyai zarándokhely, a belgrádi Savamala és így tovább.

A regény, amelynek TBC a címe, s nemrég jelent meg a belgrádi „Független kiadó” sorozatában, egy végtelennek tetsző utazás — nem mondhatom történetnek! — révületét örökíti meg. Mert attól kezdve, hogy az író beszél a piszkos, füstös, büdös vicinálisba, hogy elinduljon a „síkságon át” és kiszálljon a topčideri hegyre látszó állomáson, egyetlen színesen kavargó álomba folyik össze az idő. De csöppet sem szelíd és ártatlan álomba, szívhez szóló dajkadallal kísérve, és végig vaskos indulatszavakkal tele, ahogy részeg parasztok beszélnek, durva szokimondással, triviálisan és trágár szavakkal.

Mintha a részegség se lenne átmeneti állapot ebben a révületben, de állandó tartozéka volna a vigasztalan szegényparaszti életnek, amelyet csupán a szerelem, jobban mondva a szeretkezés meg az evés-ivás tesz elviselhetővé. Ebben az alig százhusz könyvoldalas utazásban ez a legfőbb eseménye az életnek. S hogy közben nők és férfiak a szükségüket is végzik és időnként hánynak, olyan tartozéka a valóságnak, amiről Josić-Višnjić a dolog természete szerint beszél. Nemcsak szerbül, magyarul is meg más nyelvek megtanult szavaival.

S a nők, a Milenák, Annák, Jelenák és Piroskák, akik egyszerűen és természetesen, triviális közvetlenséggel adják oda magukat, hogy fel tudnak magasztosulni mégis révület és emlékezés mámorában! Az olvasó elfelejt meghökkenni vagy pláne felháborodni az ízléstelelenségen, ahogy másnak az előadása után tenné. Kétségtelenül az álom szépíti meg és avatja szentté őket, az álom, amely itt az egyetlen uralkodó közeg.

Ugyanakkor a szegényparaszti élet megannyi drámai mozzanatát is felemlíti az író, sok minden egyéb mellett a munkásszázból hazatért apa tudóbaját is megrendítő vallomással, ezt az egész könyv mögött húzódo sötét árnyékot minduntalan megvilágítva.

Josić-Višnjićnek ez az odüsszeuszi utazása — első nagy sikerű könyve, a *Lepa Jelena* is utazással foglalja keretbe a mesét — mindenképpen érdekes és eredeti változata az emlékező prózának, amelyben korábbi regényének lengyel fordításáról szólva Jan Wierzbicki „égi fénybe emelve” látja Stapart. A belgrádi Ljubiša Jeremić viszont álom és emlékezés lírai evokációján túl „... a harvannyolcas júniusi események különféle összeütkezései között egy dacos nemzedék fájdalmas feleszmélésére” figyelmeztet.

Hogy az utazás, mint előadási formája ennek az emlékező prózának, mennyire hálás alkalom Josić-Višnjić művészetében, eddigi könyvei beszédesen bizonyítják. Maga a forma azonban mégiscsak zárt, szigorúan körülhatárolt területre szorítkozik, s a modorosság veszélyével fenyeget.

Bárcsak ne lenne igazunk, s ez az igazán kivételes tehetségű elbeszélő továbbra is nagy ívben kerülne ki a közelében leselkedő buktatókat!

HERCEG János

AZ ALKÍMIA GYOKEREI ÉS ÉRTELME

Mircea Eliade: *Kovači i alkemičari*. Biblioteka Zora, Zagreb, 1982.

Azt a szerzőt, akinek immár negyedik, hazánkban megjelent könyvét tarthatjuk kezünkben, talán nem is szükséges bemutatni. Vállalva azonban az unalmasság kockázatát, a vallástörténetben járatlan olvasó kedvéért nem árt elismételni, hogy Mircea Eliade román származású, jelenleg Amerikában élő vallástörténész, az összehasonlító mitológiakutatás egyik leghatásosabb szakembere. Szülőhazájában filozófiát tanult, majd huzamosabb időre Indiába zárandokolt, hogy közvetlenül is találkozzon a könyveken keresztül elsajátíthatatlan távol-keleti bölcselettel és annak mitológiai hátterével. Indiai benyomásai tartósan bizonyultak, amiről mindenképp két yogával foglalkozó kulcsfontosságú könyve tanúskodik, érdeklődési köre azonban távolról sem szorítkozik a Távol-Keletre. Antropológiai téziseinek alátámasztásául leginkább különféle ausztráliai és polinéziai törzsek, afrikai népek, az egyiptomiak, a görögök és a rómaiak ősi hagyományaira támaszkodik, hogy új, eredeti magyarázatot találjon a mítosz rendeltetésére vonatkozóan.

A hazai olvasó Eliade mitológiaielméletéről a zágrábi Matica hrvatska gondozásában megjelent *Mítosz és valóság*, valamint Zamak kulture külföldnyomataként napvilágot látott *Szent és profán* című könyvéből tájékozódhat, az úgynevezett „primitív” gondolkodásformák modern vonatkozásairól pedig a zágrábi Zora című sorozat *Okkultizmus, mágia és divatos kultúrák* című válogatása nyújt értékes információkat.

Eliade új könyve, a *Kovácsok és alkímisták* mögött a szerző már máshol kifejtett és bőségesen alátámasztott meggyőződése lapul, mely szerint a mítosz alapfunkciója, hogy az ember a maga totalitásában szemlélhesse